

NENÍ POTŘEBA SE BÁT

Branislav Tvarožek (*1925)

Byla noc a oni se vydali do centra Bratislavy, jako několikrát předtím. Trochu magičtější to bylo díky tomu, že to bylo v předvečer výročí vzniku Československa. To ale už tři roky na mapě Evropy neexistovalo. Šestnáctiletí studenti elektrotechniky vytáhli olejovou barvu a začali postupně zatírat hákové kříže. Stejný osud potkal i německá hesla, která provolávala slávu nacistům a Hitlerovi. Chtělo by to připsat něco proti němu i proti kolaborantskému režimu a jeho luďáckým představitelům. Jenže i Němci měli své strážce. „*A tak nás tam při tom načapali,*“ vzpomíná Branislav Tvarožek na to, jak se v roce 1942 stali z mladých středoškoláků nepřátelé státu.

Čtyři kamarádi z bratislavského gymnázia v Legionářské ulici Zdeno Pálka, Pavel Zdůšťastný, Miro Zamboj a Branislav Tvarožek vyrazili do ulic hlavního města. „*Tátové Pala a Mira byli legionáři. Zdeno Pálka, to byla zase česká rodina,*“ vysvětluje Branislav, který se narodil v roce 1925. Brezová pod Bradlom, ve které měla kořeny jeho rodina, byla silným vztahem k první Československé republice i jakýmsi odbojným duchem a bojem za svobodu.

On sám pocházel z rodiny se silnou legionářskou tradicí, která stála u vzniku Československé republiky. Jeho strýc, finančník Tomáš Tvarožek, se mezi jinými zasadil o vznik České národní rady v roce 1918, dva strýcové, Jan a Juraj, byli českoslovenští legionáři. Ten druhý, uznávaný architekt, se za první republiky podílel na několika významných stavitelských projekty, jako byla budova Městské spořitelny v Bratislavě nebo činžovní dům Metropol s kinem a kavárnou, kde se později scházela literární bohéma. Tato stavba předběhla svou dobu a obdivovali ji i ve Finsku či v Itálii.

Jeho strýc Juraj Tvarožek byl podepsán i pod dopisem, který 14. března 1939 narychlo posílala skupina československých legionářů Slovenskému sněmu. Apelovali v něm, aby poslanci nedopustili rozbití Československa z vůle Hitlera. Už tehdy viděli v hitlerovské nacistické politice hrozbu, s níž by se nemělo spolupracovat za žádných okolností. Přišlo jim také amorální opustit přítele, Česko, v těch nejtěžších chvílích. Dopis podepsali nejen slovenští spisovatelé Ján Jesenský a Jozef Gregor Tajovský, ale i pozdější velitel povstání Rudolf Viest. Právě dopis čtrnácti legionářů považují historici za první projev odporu proti kolaboraci s nacistickým Německem.

Branislavovi strýcové a otec se později zapojili i do demokratického odboje – odbojové organizace Obrana národa a Flóra, která byla napojená Londýn. V této atmosféře žil i mladý Branislav.

„Nesouhlasili jsme s tím, že jsou po městě hákové kříže a všelijaká hloupá hesla. To, co jsme dělali, nebyla nějaká mladická hloupost nebo nerozvážnost, ale zcela promyšlené jednání,“ vzpomíná své první středoškolské aktivity. Citlivě navíc vnímali deportace a to, co se dělo v Slovenském státě s lidmi židovského původu. Dotklo se to i jejich oblíbeného učitele chemie, profesora Gregora.

Luďácký režim mladé odbojné studenty vyšetřoval měsíc. Byli ve vazbě na policejním ředitelství U Dvou lvů v Bratislavě. Ale tím se další nenechali zastrašit.

V prosinci podle jejich vzoru v zamalovávání hákových křížů pokračovali další spolužáci: Milan Čapek, Vladimír Pospíšil, Eugen Gerši, Vladimír Rosa, Juraj Rocha a Dušan Viest, synovec pozdějšího velitele Slovenského národního povstání Rudolfa Viesta a syn odbojáčky Květoslavy Viestové, zakladatelky odbojové skupiny Flóra.

Skupina soustředná okolo Branislava Tvarožka měla být exemplárně potrestána. Jenže byli ještě nezletilí. A tak se v roce 1942 režim spokojil s jejich vyloučením ze všech škol po celé republice.

Tento scénář Branislav prožil po sedmi letech znovu. Ze střední školy Branislava vyloučili luďáci, z té vysoké zase později komunisté. Oba režimy ho zatklí a vyšetřovali. On ale přesto, že nemohl studovat, říká, že největší školou pro něj byl život po boku legendárních velitelů povstání Jána Goliana a Rudolfa Viesta a později jáchymovská táborová univerzita.

Když v roce 1942 skončil nedobrovolně se studiem, nastoupil v továrně Tunskraum. Jeho otec Eduard Tvarožek měl už tou dobou na starosti přípravu Slovenského národního povstání v Novém Mestu nad Váhom.

Když povstání vypuklo, Branislav se okamžitě zapojil. Zúčastnil se ho jako příslušník Vysokoškolského strážního oddílu – speciální jednotky, která byla složena z 250 studentů a vznikla z iniciativy a na podnět generála Jána Goliana. Působil v ní společně se svým bratrancem Živodarem. A v povstání provázeli generály Goliana a Viesta až do posledních chvil. Jenže německá přesila oddíl rozprášila a jeho jednotlivé členy postupně pochytila. Mezi nimi i Branislava, kterému se přátelé z jeho jednotky ztratili.

„Popravit,“ tak zněla slova vyjadřující, jak chtěli Němci zúčtovat po jeho zatčení s nějakým jeho vrstevníkem. Nikdy na ně nezapomene. Všimli si vojáka, který měl na uniformě ruskou hvězdu. Mezi zajatce Němců se dostal i příslušník Svobodovy armády.

„Počkejte, počkejte,“ vložil se do celého incidentu mladý Branislav Tvarožek. *„Nevím, co mě to napadlo, řekl jsem, že mu shořela košile a dostal tuto,“* vzpomíná.

„Ale když to nebude pravda, půjdeš s ním i ty,“ řekl mu německý voják. Nakonec se to nestalo a Branislav spolu s tím zachráněným zajatým vojákem skončili ve sběrném táboře. Postupně jich zajali asi sto a odvedli je do Banské Bystrice. Do budovy, kde kdysi byla letecká kasárna. Měla následovat deportace zajatých vojáků do nacistických zajateckých táborů.

„Všichni, kteří jsou schopni práce, budou zítra zařazeni do transportu,“ říkal německý velitel německému lékaři po několika dnech, kdy tam byli vězni shromážděni. Branislav jejich rozhovor slyšel a věděl, co to znamená. Později si vzpomínal na momenty, kdy mu němčina opět zachránila život.

„Měl jsem zraněnou ruku,“ říkal později německému lékaři a žádal, aby ho zařadil mezi nemocné. Tušil, že ti do transportu nepůjdou. *„To nejde,“* bránil se německý lékař, když se mu Branislav přiznal, že vyslechl jejich rozhovor s důstojníkem. Ale nakonec ho mladý chlapec přece jen přesvědčil. V nemocnici zůstalo už jen 25 raněných. A mladík byl rozhodnutý, že musí utéct a opět se zapojit do odboje.

To se mu i podařilo – když se dostal přes své známé k falešným dokladům a šatům. Utekli společně se židovským chlapcem Ondřejem do Nového Mesta nad Váhom, kde v té době bydleli Branislavovi rodiče. Tam se později zapojil do dalšího odboje. Navzdory riziku převážel zbraně od otce za Váh do partyzánské skupiny Snežinského.

„Věřili jsme, že to přežijeme. A přežili jsme to,“ říká, když rekapituluje toto období až do osvobození. Naděje na lepší časy se však nenaplnila. Komunisté, kteří se po válce ozývali stále hlasitěji, bylo jemu i otci Eduardu Tvarožkovi jen pro smích.

Jenže v roce 1948 si v Československu uzurpovali moc. Jeho bratranec Živodar Tvarožek, syn finančníka Tomáše, který s ním působil ve Vysokoškolském strážním oddíle, v té době uprchl do americké okupační zóny Německa. Vrátil se s falešnými doklady. Měl posílat zprávy do svobodného světa. Tam už působili v odbojových protikomunistických skupinách například letci Royal Air Force František Bogataj nebo bývalý šéf Demokratické strany na Slovensku Michal Zibrín. Živodar věřil, že obdobně jako tu nacistickou je možné porazit i komunistickou totalitu.

Když se jeho Živodar vrátil do Československa, Branislav, tehdy již student na Vysoké škole technické, mu poskytl na jednu noc nocleh. Jenže bratrancova činnost byla brzy prozrazena a následoval proces Tvarožek a spol. Zatkli všechny, kteří s ním přišli do kontaktu. I Branislava.

„Nejhorší bylo to, když mě zavřeli, že ze svobodného života vás najednou dají do cely dva a půl na jeden a půl metru, kde musíte být bez všelijakých věcí, na které byl člověk zvyklý. Tohle zatčení bylo o to horší, že po osvobození se život rozbíhal, každý se snažil, dělal, co mohl. A najednou vás takto omezí,“ vzpomíná Branislav. Následoval proces, ve kterém padly tři rozsudky smrti. Jedním z odsouzených byl i bratranec Živodar. Trest mu později Nejvyšší soud změnil na doživotí, v komunistických kriminálech si odseděl skoro 16 let.

Jejich strýc Jaroslav Dvořáček, kterého věznil i Slovenský stát v koncentračním táboře Ilava, se dostal na Věž smrti, kde vězni drtili radioaktivní rudu bez jakýchkoli ochranných pomůcek a vdechovali všechen radioaktivní prach. Tam později i zemřel, pohřben je v Karlových Varech.

Branislav dostal za pomoc bratrancům pět let v Jáchymově – strávil je převážně v táborech Mariánská a Rovnost. Jak však říká, nelituje, setkal se tam s vzácnými lidmi, kteří si tam založili táborovou univerzitu. V době volna, když vyfárali z dolu, zde pořádali přednášky a on se jako nejmladší hodně dozvěděl. Sám byl šikovný konstruktér, a tak politickým vězňům zkonstruoval rádio, které společně tajně poslouchali.

V Jáchymově pracoval i v elektrodílně, kde se těžce zranil. Téměř přišel o zrak, který se mu tehdy nenávratně poškodil.

Během vězení mu zemřel otec, jehož měl jako vzor. Když vyšel na svobodu, poslal ho režim ještě k trestným praporům. Potom mu chtěli dát umístěnku do dolů. Když se ozval, že v dolech už byl dlouho, nechali ho chvíli na pokoji. Celý život pracoval jako elektrikář a na stará kolena si s manželkou Milkou splnily své cestovatelské sny – navštívili Skandinávii, Švýcarsko, Izrael či Čínu.

Dnes říká, že by se nerozhodoval nikdy jinak. *„Poučení z toho všeho? Myslím, že jen to, že není potřeba se bát. Ale vždycky v životě je potřeba postavit se za spravedlivou věc,“* říká.

Autorka textu Soňa Gyarfašová